

УДК 355.48(497)"1916/1918"
355.1(=161.1)(497)"1916/1918"
355.1(=163.41)(497)"1916/1918"

Далибор ДЕНДА

Институт за стратегијска истраживања, Београд
dalibor.denda@mod.gov.rs

Српска војска и руске трупе на Солунском фронту – историографија и стварност*

Апстракт: У раду се даје преглед и коментар литературе руског и српског порекла о боравку руских трупа на Солунском фронту. На основу мало коришћене грађе и литературе српске провинијенције указује се на недовољно познате детаље који додатно осветљавају наведену тематику, као и на српски доживљај Руса и руске војске настао на основу заједничког искуства са Солунског фронта.

Кључне речи: Србија, војска, руске трупе, Солунски фронт, историографија

Боравак руских трупа на Солунском фронту од 1916. до 1918. године није непозната тема ни у руској ни у српској историографији. Руска историографија обрађивала је ово питање како у оквирима ширих синтеза које се односе на учешће царске Русије у Првом светском рату тако и у радовима посвећеним руском експедиционом корпусу у Француској и на Балкану. Да поменемо само радове Ј. Н. Данилова,¹ Н. Г. Корсуна,² Ј. А. Писарева³ и две ди-

* Рад је део пројекта *Срби и Србија у југословенском и међународном контексту: унутрашњи развитак и положај у европској/светској заједници* (бр. 47027) који финансира Министарство за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије.

- 1 Юрий Н. Даниловъ, *Русские отряды на французскомъ и македонскомъ фронтахъ 1916–1918 г.г.*, (Парижъ: Изданіе Союза офицеровъ участниковъ войны на французскомъ фронтѣ, 1933).
- 2 Николай Г. Корсун, *Балканский фронт мировой войны 1914–1918*, (Москва: Гос. воен. изд-во Наркомата обороны Союза ССР, 1939).
- 3 Юрий А. Писарев, „Русские войска на Салоникском фронте в 1916–1918 гг“, *Исторические записки*, Т. 79, 1966.

сертације новијег датума, А. Ј. Павлова (1995)⁴ и А. А. Болтајевског (2009).⁵

У српској историографији радова таквог обима је много мање, што је и логично, будући да фокус њеног интересовања није усмерен на историју руских оружаних снага у Великом рату. Ипак, први радови на ту тему појављују се код нас готово истовремено са појавом књиге Ј. Н. Данилова. Реч је о заједничком раду руског пуковника Романа Дрејлинга и пуковника Војислава У. Илића „Учешће руских трупа на Солунском фронту“⁶ објављеном у свескама часописа *Ратник* за март и април 1930. и раду коњичког пуковника Војислава У. Илића „Учешће 2. самосталне руске дивизије на Солунском фронту 1917.–1918. године“⁷ објављеном годину дана касније у свесци *Ратника* за фебруар–март 1931. У раду Дрејлинга и Илића описано је учешће 2. и 4. самосталне руске бригаде у борбеним дејствима до формирања 2. самосталне руске дивизије док је у раду Илића, поред учешћа у борбама, посебан акценат стављен на неред и дезорганизацију до којих је дошло након увођења мера привремене владе Керенског и као последица револуционарних дешавања. У овом раду према револуционарним иступима припадника руске дивизије аутор се односи крајње негативно, док се негативан однос Француза према Русима прећуткује. Заједничко за оба наведена рада јесте да су настала на основу руске и француске архивске грађе, док се српска грађа не користи.

Једини истраживачки рад у српској историографији који се бавио нашем темом појавио се тек 1957. из пера Драгомира Митровића, а поводом четрдесете годишњице Октобарске револуције у Русији. У раду није у већој мери обрађивано учешће руских самосталних бригада у борбеним дејствима, већ је пажња посвећена револуционарним дешавањима којима је 2. самостална руска дивизија

4 Андрей Ю. Павлов, „Русская одиссея“ эпохи Первой мировой. Русские экспедиционные силы во Франции и на Балканах, (Москва: Вече, Санкт Петербург: Русская христианская гуманитарная академия, 2011).

5 Андрей А. Болтаевский, „Русские войска на салоницком фронте 1916–1918 гг.“, (дисертација кандидата исторических наук, Московский государственный педагогический университет, 2009).

6 Роман Дрејлинг, Војислав У. Илић, „Учешће руских трупа на Солунском фронту“, *Ратник* III, (Београд, 1930), 52–66; Исто, *Ратник* IV, (Београд, 1930), 32–40.

7 Војислав У. Илић, „Учешће 2. самосталне руске дивизије на Солунском фронту 1917.–18. године“, *Ратник* II–III, (Београд, 1931), 85–89.

била захваћена под утицајем развоја ситуације у самој Русији.⁸ Ово је ипак и први рад у српској историографији који се заснивао искључиво на грађи српске војне провинујенције, а не на француској и руској грађи као што је то био случај са претходна два рада. Ипак, ни у овом раду нису целовито коришћени документи српског војног порекла као ни грађа објављена у едицији *Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца 1914–1918*.⁹ Учесће руских трупа у борбеним дејствима на Солунском фронту у ширем контексту даје и Миливоје Алимпић у књизи *Солунски фронт* из 1967. године.¹⁰

Подаци о боравку 2. и 4. руске самосталне бригаде, које ће од јуна 1917. прерасти у 2. руску самосталну дивизију, на Солунском фронту и разлози за њихово слање на балканско ратиште познати су па ћемо се на њима задржати само кратко. Циљ нашег рада биће да читаоца упознамо са више непознатих детаља из грађе српског порекла, као и са сликом коју су Срби стекли о Русима и руској војсци у току „братства по оружју“ на Солунском фронту.

Долазак руских бригада на Солунски фронт представљао је делимичан одговор руске врховне команде на захтеве савезника да се на западни фронт из Русије упути 400.000 људи које је требало да наоружа Француска.¹¹ Обе бригаде требало је да буду истог формацијског састава од по два пука од три батаљона и једног допунског батаљона од шест чета или укупно 174 официра, 24 чиновника, два свештеника и 8.862 војника, укључујући ту и два француска официра, пет чиновника и 100 војника.¹² Према српским изворима, Друга самостала руска бригада, са укупно 141 официром, 15 чиновника и 7.844 подофицира и војника под командом генерала Дитерихса, почела је да се искрцава у Солуну 30. јула 1916. Четврта самостална бригада под командом генерала Леонтјева пристигла је у

8 Dragomir Mitrović, „Revolucija u Rusiji i ruske trupe na Solunskom frontu“, *Историјски гласник* 3–4, (Београд, 1957), 17–24.

9 Подаци о руским трупама на Солунском фронту могу се пронаћи у следећим књигама зборника *Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца 1914–1918*, Министарство војске и морнарице, том. I–XXXI (Београд, 1924–1939), (даље: *ВРС*), које се односе на период од 17. јуна 1916. године до 13. јуна 1918. године: *ВРС*, XVI, (Београд, 1929); *ВРС*, XVII, (Београд, 1929); *ВРС*, XVIII, (Београд, 1930); *ВРС*, XIX, (Београд, 1930); *ВРС*, XX, (Београд, 1931); *ВРС*, XXI, (Београд, 1931); *ВРС*, XXII, (Београд, 1932); *ВРС*, XXIII, (Београд, 1933); *ВРС*, XXIV, (Београд, 1933); *ВРС*, XXV, (Београд, 1934).

10 Миливоје Алимпић, *Солунски фронт*, (Београд: Војно дело, 1967).

11 Павлов, „*Русская одиссея*“ *эпохи Первой мировой*, 29–38.

12 Дрејлинг, Илић, „Учесће руских трупа на Солунском фронту“, *Ратник* III, 52.

октобру исте године са 114 официра и 7.133 подофицира и војника.¹³ Друга бригада у оквиру француско-руске дивизије истакла се у заузимању Флорине и на левом крилу српске војске при заузимању Битоља, док је четврта била у резерви.¹⁴ Прве руске јединице наћи ће се под српском командом 26. новембра 1916. када је Друга бригада придодата Првој српској армији. Неколико дана касније и Четврта бригада биће стављена под команду Треће српске армије.¹⁵ Са српском војском руске трупе учествовале су у неуспешним борбама за овладавање котом 1050 и Браздастом косом.¹⁶ Према извештају који је генерал Дитерихс послао руској врховној команди јануара 1917. о бројном саставу Друге бригаде, на Солунски фронт је стигло укупно 187 официра и 8.565 подофицира, војника и чиновника. Због великих губитака које је бригада претрпела у борбама вођеним 1916. године, из Русије је за њено комплетирање било послато 25 официра и 3.439 војника.¹⁷ У мају 1917. највиши командни састав 2. руске самосталне бригаде чинили су бригадни генерал Дитерихс као командант, генералштабни пуковник Шишкин као начелник штаба, бригадни генерал Тарбејев као командант 3. пука и пуковник Алексејев као командант 4. пука. У 4. руској самосталној бригади командант је био бригадни генерал Леонтјев, начелник штаба генералштабни пуковник Дуров, командант 7. пука пуковник Мочуљски и командант 8. пука пуковник Грундштрем.¹⁸

Од две руске бригаде формира се 7. јуна 1917. Друга самостална руска дивизија у чији састав октобра и новембра исте године улази и артиљеријска бригада придошла из Русије. Када је дивизија формирана унеколико је измењен командни састав. За њеног команданта постављен је генерал Дитерихс док се генерал Леонтјев вратио у Русију. Командант 4. бригаде постао је генерал Тарбејев а за команданта 2. бригаде привремено је био постављен пуковник Александров.¹⁹ Након објављивања „Правилника о изборним чет-

13 Mitrović, *n. d.*, 17.

14 Павлов, *н. д.*, 81–82.

15 Mitrović, *n. d.*, 17–18.

16 О борбама око коте 1050 и Браздасте косе видети више: Алимпић, *н. д.*, 236–247.

17 Павлов, *н. д.*, 84.

18 Дрејлинг, Илић, „Учешће руских трупа на Солунском фронту“, *Ратник IV*, 40.

19 Илић, „Учешће 2. самосталне руске дивизије на Солунском фронту“, 87–88. - Касније ће доћи до нових промена. На челу дивизије генерала Дитерихса је заменио генерал Тарбејев а начелника штаба пуковника Дурова генералштабни пуковник Доршпрунг-Целици. Другу руску бригаду примио је пуковник Алек-

ним и пуковским комитетима и о дисциплинским судовима“ и успостављања пуковских комитета осетио се утицај руске револуције на трупе, што је довело до пада дисциплине, одбијања наређења, напада на старешине и томе слично.²⁰ У том периоду део руских трупа савезници су користили и за пацификацију ситуације у Грчкој (напад на Атину и Атос),²¹ да би крајем јула руска дивизија изашла на фронт где је требало да смени делове 156. и 76. француске дивизије у рејону Преспа–Охрид–Малић. Ту ће учествовати у борбама до краја децембра 1917. и почетка јануара 1918. када је због револуције у Русији и преговора о миру повучена са положаја. Осетила се и разорна делатност пропаганде Централних сила и револуционарне владе на руске трупе, што је све изазвало подозрење код савезника. Након тога из руских трупа издвојени су Пољаци за пољску легију а оне стављене под француску дисциплину и старање. Припадници руских трупа су сврстани у три категорије: они који су желели да се боре (углавном официри), они који су пристали да раде у позадини и они који нису хтели ни да ратују ни да раде у позадини. Прва категорија је била послана у Француску ради формирања Руске легије, од друге је образовано девет радничких батаљона, док је трећа, најбројнија, категорија (њих око 11.500) упућена у Бизерту у северну Африку на нарочито тешке радове.²²

Подаци које смо изнели углавном су познати и верификовани у историографији. На нама остаје стога да се позабавимо ставом Срба према Русима и руским трупама на Солунском фронту који до сада није заокупљао посебну пажњу историчара.

Када је у питању однос српских званичних војних кругова према руским трупама на Солунском фронту, на основу докумената српске врховне команде (СВК) може се закључити да је он био позитиван од самог почетка, као и да је идеја о њиховом доласку у суштини потекла од српске стране. Српска врховна команда је још 24. фебруара 1916. истакла потребу да руска војска учествује у операцијама на Балкану. Њена појава на фронту према Бугарима би, према мишљењу СВК, имала великог утицаја на морал бугарске војске те би резултат

сандров, а Четврту пуковник Грундштрем, 4. пук пуковник Миндра а 7. пук пуковник Несходовски.

20 Дрејлинг, Илић, „Учешће руских трупа на Солунском фронту“, *Ратник* IV, 39.

21 О томе видети више: Илић, „Учешће 2. самосталне руске дивизије на Солунском фронту“, 86–87; Павлов, *н. д.*, 121–123.

22 Mitrović, *н. д.*, 20–24; Павлов, *н. д.*, 123–129.

тога био да се маса војске можда не би ни борила или, ако би се борила, онда би то било са много мање отпора него иначе. Према мишљењу СВК, појавом руске војске на македонском војишту би се манифестовала потпуна солидарност савезника на Балкану и разбило уверење које је владало у српском и бугарском народу да Руси неће директно учествовати у рату против Бугарске већ да увек према њој показују извесну наклоност. Према информацијама СВК, већ дуже времена биле су учестале појаве бекства у бугарској војсци, док су сви бегунци и заробљеници једнодушно тврдили да би се бугарски војници још више предавали када би на македонском ратишту било Руса, јер су у њих имали поверења да им се неће десити никакво зло. Закључак је био да би се, када би било руске војске на балканском ратишту, постигао позитиван резултат: бекство и расуло код бугарске војске, што би увелико олакшало будућу офанзиву на Балкану. Пораз бугарске војске неминовно би, према мишљењу СВК, утицао на Румунију и евентуално Грчку, чији би улазак у акцију против Централних сила учинио да се брзо постигну велики успеси према Аустрији и европски рат приведе крају.²³ Ове идеје СВК о упућивању руских трупа на македонско војиште наићи ће на разумевање код команданта савезничке Источне војске генерала Сараја и ући у аргументацију коју је он изнео руском конзулу у Солуну тражећи да се руска бригада која је већ била намењена за западни фронт стави њему на располагање. Са сличним предлогом обратила се Русима и француска влада. Обавештавајући о томе Петроград, руски амбасадор у Паризу А. П. Извољски је поновио аргументација СВК с краја фебруара 1916. године. Српска аргументација одиграла је тако одлучујућу улогу и код Француза и код Руса за слање руских трупа на Солунски фронт.

Долазак руских трупа имао је велики морални значај за Србе. Вест о томе разглашена је трупима уз објашњење да Руси долазе Србима у помоћ.²⁴ Први утисак о руским војницима био је изванредан. Наглашавано је да се ради о пробраним добровољцима, од којих половина има георгијевски крст за храброст.²⁵

23 Војни архив (ВА), пописник 3 – архива српске Врховне команде (П-3), кутија (к.) 146, фасцикла (ф.) 7, редни број (р. б.) 8/1, Штаб Врховне команде, Оперативно одељење, О бр. 207 од 18/31. 4. 1916. – господину министру војном.

24 ВА, П-3, к. 146, ф. 7, р. б. 8/40, Штаб Врховне команде, Оперативно одељење, О бр. 2841 од 12/25. 7. 1916. – командантима I, II и III армије, Коњичке дивизије и Главном интенданту.

25 ВА, П-3, к. 146, ф. 7, р. б. 8/47, Министар војни – Врховној команди, ФЂОБр. 1206 од 17/29. 7. 1916.

За то да руске трупе буду под командом српске војске нарочито је био заинтересован њен врховни командант престолонаследник Александар. На решавању тог питања у Ставки се нарочито ангажовао генерал Жилински. Како се Сарај томе противио, престолонаследник је тражио преко српског војног аташеа пуковника Бранислава Лонткијевића да издејствује да се руске трупе бар боре непосредно поред српских.²⁶ То ће тако бити и решено а касније ће се руске трупе борити и под командом СВК.

Српска документа разрешавају још једно питање које је ушло у литературу. Ради се о информацији да је генерал Сарај у априлу 1917. захтевао смену генерала Леонтјева са положаја команданта 4. руске бригаде на захтев српског престолонаследника Александра.²⁷ Према грађи СВК, на захтев команданта Прве армије војводе Мишића из штаба СВК је одговорено да вести о недисциплини међу трупама Леонтјева и о бојазни о њиховом негативном утицају на српске трупе нису потекле из СВК, док је престолонаследник био непријатно дирнут јер је његово име без основа уплетено у депешу коју је војни агент Артамонов упутио руској влади и руском посланству у Паризу.²⁸

Грађа СВК доноси и непријатне информације о дејству револуционарних мера на морал и дисциплину руских трупа на Солунском фронту. Тако командант места у Водену, пуковник Николић извештава 24. јула да у последње време редовно сваког дана долазе у Воден у масама руски војници, до 500 њих, без икакве објаве и потребе и да се већина њих опија у толикој мери да су виђени где леже по свим улицама и појединим радњама. Они се, по Николићу, тако пијани међусобно и са осталим савезничким војницима свађају, туку и чине разне изгреде. Често у таквом стању иду по кућама и насилно покушавају да обљубе жене, те таквим понашањем грађанству задају страх.²⁹

И поред свих инцидената, останак руских трупа на Македонском фронту био је од животне важности за српске интересе. О томе сведоче и реакције српских војних власти на идеју о повратку руских трупа са Солунског фронта у Русију, а у вези са доласком дело-

26 ВА, П-3, к. 146, ф. 8, р. б. 8/75, Штаб Врховне команде, Стр. пов О бр. 6650 од 7/20. 10. 1916. – делегату генералу Рашићу.

27 Павлов, *н. д.*, 118–119.

28 ВА, П-3, к. 146, ф. 8, р. б. 8/106, I армија, Поверљиво ОБр. 8237 од 17/30. 4. 1917. – Врховној команди

29 ВА, П-3, к. 146, ф. 8, р. б. 8/120. Команда места Водена, Пов. Бр. 178 од 11/24. 7. 1917. – Врховној команди (за Ађутантско одељење).

ва Српске добровољачке дивизије из Русије на тај фронт. Према ноти руске амбасаде у Паризу упућеној француском министарству иностраних послова 8. октобра 1917. године, енглески бродови који су довозили српске трупе у Солун требало је да буду искориштени да врате руске трупе са Солунског фронта у Русију. Ове најаве забринуле су српски државни и војни врх, пошто би одлазак руских бригада значао слабљење Солунског фронта. Из тих разлога је наложено војном изасланику у Санкт Петербургу, пуковнику Лонткијевићу да учини потребне кораке да руска врховна команда измени ту одлуку, као и да се руске трупе на Солунском фронту ставе под српску команду. Дешеше сличног садржаја упућене су и делегату у Паризу генералу Рашићу и пуковнику Миливоју Николајевићу у Лондону, док је министар иностраних послова умољен да са своје стране предузме потребне кораке дипломатским путем код руске владе.³⁰ Активности око повлачења руске дивизије са Солунског фронта биле су прекинуте избијањем Октобарске револуције почетком новембра 1917. године. Револуционарна дешавања у Русији почела су још јаче да делују на руске трупе на Солунском фронту. Већ крајем 1917. била су све присутнија општења руских војника са непријатељем. Та општења спречавали су ватром француска артиљерија, митраљеска одељења и остали делови чији је то био задатак. Дошло је и до оружаног сукоба између Француза и Руса, који су пуцали и бацали бомбе на француске официре и једну француску батерију. Након тога руске трупе су повучене са фронта. Смена 2. руске дивизије 175, 176. и 260. француским пуком започела је између 3. и 8. јануара 1918. године.³¹ Нешто потом, док је смена била у јеку, 13. јануара 1918. генералу Артамонову је из Русије стигла депеша у којој се говорило о закључењу примирја и која је садржала наређење да се дивизија повуче у позадину фронта.³² Нередима су биле захваћене и руске трупе у Француској.³³ Крајем новембра генерал Михајло Рашић је јављао из Париза да су, од тамошњих шест руских пукова, три разоружана због немира а три остављена под оружјем и да је генерал М. И. Занкјевич (представник руске привремене владе у француској врховној команди) понудио

30 Акт министра војног Пов.Ф.Ђ.О.Бр 7091 од 16. октобра 1917, *ВРС*, XXIV, (Београд, 1933), 288–289.

31 Стр. Пов. О.Бр. 13570 од 7. јануара 1918, *ВРС*, XXV, (Београд, 1934), 37.

32 Павлов, *н. д.*, 128.

33 О немирима међу руским трупама у Француској видети више: Павлов, *н. д.*, 90–112.

да та три пука уђу у састав српске војске. Са тиме се сложио и председник српске владе Никола Пашић. Рашић је на понуду изјавио да ће те трупе радо примити под окриље српске врховне команде и организовати њихов транспорт за Солун. Рачунало се да би прво било транспортовано 6.500 Руса а касније и осталих 8.000 из састава дивизије.³⁴ Из наведеног се може закључити да је питање попуне српске војске новим трупама било горуће за српски државни и војни врх и да се у руским трупама видео жељени извор те попуне. Иако до остваривања ове идеје није дошло, спремност СВК да прими руске војнике у своје редове охрабрила је пре свега руске официре да се пријаве као добровољци у српску војску. Већ 19. децембра руски војни изасланик известио је српског делегата код француске врховне команде да око 400 руских официра са западног фронта жели да ступи у српску војску. Српски представник је замолио за писмену представку са бројем официра по чиновима коју би доставио српском министру војном. Том приликом је наговестио тамошњем руском војном изасланику да српска војска нема потребу за официрима, пошто је и сопствених имала у вишку по депоима, као и да ће питање њиховог пријема бити више политичко него војно.³⁵ Српска врховна команда дефинитивно није имала интереса за пријем руских официра, будући да је и сопствених имала у вишку преко 20%. Наиме, у априлу 1917. године у Команди нераспоређених официра српске војске водило се по списку 862 лица, од чега је на лицу било њих 418.³⁶ Са обичним војницима ствари су стајале другачије, али је и у тим случајевима у српском војном врху постојао зазор од њиховог пријема због заражености дефетизмом и непослушношћу. Већ у месецу марту 1918. војници руске дивизије који су се изјаснили за рад у позадини фронта отпочели су, због малтретирања, исмевања и непримања припадљности, да беже са радова и да се јављају у српске јединице као борци.³⁷ Руски војни изасланик генерал Артамонов, који је боравио у Паризу, упутио је тада питање генералу Рашићу да ли и руски војници могу прећи у српску војску и под каквим условима.³⁸ Коман-

34 Пов. Ф.Ђ.О.Бр. 7924 од 2. децембра 1917. (Депеша генерала Рашића из Париза Бр. 1812 од 30. новембра 1917), *ВРС*, XXIV, (Београд, 1932), 505–506.

35 Пов.Ф.Ђ.О.Бр. 8279 од 20. децембра 1917, *ВРС*, XXIV, (Београд, 1932), 618–619.

36 Velimir Ivetić, „Struktura brojnog stanja srpske vojske na Solunskom frontu 1916–1918. godine“, *Војноисторијски гласник* 3/1998, 128.

37 Mitrović, „Revolucija u Rusiji i ruske trupe na solunskom frontu“, 24.

38 ВА, П-3, к. 146, ф. 8, р.б. 8/122, Министар војни – Врховној команди (за ђенера-ла Бојовића), 8/21. 3. 1918.

дант Прве српске армије војвода Живојин Мишић, под чијом командом су се и бориле ове руске трупе 1916. и 1917. године, предложио је Врховној команди да се ови руски војници приме у редове српске војске.³⁹ Одлука начелника штаба СВК генерала Бојовића била је, међутим, да због рђавог моралног стања руске војске не треба нипошто примати у српску војску руске војнике, те да треба прекинути и пријем официра.⁴⁰

Једна од тема која се намеће а која није довољно обрађена јесте и она како су Срби доживели Русе у свакодневној комуникацији на Солунском фронту. Можда најбољи опис тога даје рапорт пешадијског капетана I класе Богослава Катића,⁴¹ који је био официр за везу код 7. руског пука из 4. бригаде од 25. новембра/7. децембра 1916. до 13/26. јануара 1918. године. Извештај је састављен 1/14. априла 1918. године у вези са разматрањем могућности да се руски војници приме као борци у српску војску. Пишући о руским трупама на Солунском фронту Катић уочава строгу класну поделу код руског народа на мужике, крестјане, раденике, грађане и племство, које се делило на дворјане и више племство. Говорећи о руском официрском кору износи да се он, за разлику од српског,⁴² попуњавао готово искључиво од племства (највише из дворјана) а готово никако од крестјана. У 7. пуку били су готово сви из дворјана, неколико официра из вишег племства и само један из крестјана. Приметио је и да су, изузев неколико старијих мирнодопских официра, сви остали ратни официри - универзитетски студенти који су за време рата свршили официрски курс у трајању од четири до шест месеци у руским војним школама и нижим училиштима. Општа знања тих официра била су по њему на завидној висини, али им је стручна спрема била далеко

39 Mitrović, „Revolucija u Rusiji i ruske trupe na solunskom frontu“, 24.

40 ВА, П-3, к. 146, ф. 8, р. б. 8/122, Штаб Врховне Команде, Оперативно одељење, ОБр. 23521 од 9/22. 3. 1918 – г. министру војном – Крф.

41 Капетан I класе Богослав Ж. Катић рођен је 26. 8. 1884. у селу Баре код Пожаревца. Налазио се на служби за одржавање везе у 7. руском пуку као ађутант 2. бригаде Дринске дивизије од 7. децембра 1916. до 26. јануара 1918. године. Након тога командир чете у 1. батаљону 2. пешадијског пука „Кнеза Михаила“. У чин мајора унапређен октобра 1918, а у чин пуковника 28. јуна 1927. Говорио је француски и руски. Одликован руским орденом Светог Станислава II реда (према ВА, Досијеи персоналних података официра и војних чиновника војске Краљевине Југославије, Катић Живка Богослав).

42 О српском официрском кору у Првом светском рату видети више: Далибор Денда, „Официрски кор Војске Краљевине Србије у Првом светском рату“, *Војноисторијски гласник* 2/2016, 31–48.

испод задовољавајуће, нарочито код командира водова и чета унапређених у току рата код којих се опажало видно непознавање војне вештине укључујући и најосновнија начела за вођење водова и чета у борби, а нарочито у планинском рату. Они су умели само да покажу како се умире – били су јунаци и ништа више. Опхођење официра према војницима било је тиранско те је официр на војника гледао као на животињу а не као на човека и припадника руског народа, на супрот очинском односу официр–војник у српској војсци. По Катићу, тек нови режим покушао је да промени тај хладан однос и да приближи официре војсци, у чему се, по његовом мишљењу, у 7. пуку углавном успело.

Говорећи о војничком кадру он истиче да је био попуњен искључиво из мужика, крестјана, раденика и грађана. Карактеристике војника биле су по душевним особинама веома блиске српском војничком елементу. Руски војник разликовао се од српског јер је био веома прост и непросвећен и неспреман за борбу у практичном животу. Руски народ био је научен да обрађује само своју њиву и ништа више. Процент писмености код војника кретао се свега између 10 и 15%, за разлику од српске војске где је већ пред балканске ратове код регрута износио око 55%.⁴³ Дугим служењем у кадру и драконским мерама била је постигнута код војника потребна дисциплина која се огледала у слепој послушности без икаквог размишљања. Ту дисциплину је подржавала врло јака религијска свест дубоко усађена у душу руског народа. По свему осталом руски војник је био сличан српском – увек јунак, али не толико из осећања и традиције већ као последица војничког васпитања. За разлику од српског војника он није био способан за самостална дела, већ за дела за која је добијао наређење и упутство и која је увек испуњавао без обзира на опасност. Катићев закључак је био да је руски народ био одличан елемент за војску, али да није био рационално обрађен. Војници из састава пука били су родом из свих губернија Русије и већином учествовали у борбама код Варшаве и у Галицији, где су неки били и рањавани, а поред њих било је и регрута. Старост војника била је од 18 до 35 година. Изгледали су здрави, јаки и пуни љубави ка „многа страдалној младшој сестри Србији“. Он је такође приметио да је владала нетрпељивост између Руса и осталих савезника, са изузетком

43 О томе видети: Милић Милићевић, „Регрутни састав Војске Србије 1883–1912. Систем позива и неки његови друштвени аспекти“, *Војноисторијски гласник* 1/2016, 19.

Срба. Руски официри су увек истицали да су дошли да се боре за слободу Србије и чак на банкетима у част француских колега прво наздрављали српском престолонаследнику и српском народу. И пуковски комитети у лето 1917. донели су одлуку да руске јединице остају на Македонском фронту да се боре за слободу братске и истовjerne Србије.⁴⁴ Ова Катићева запажања указују на то да су се, и поред очигледног братског односа и истог цивилизацијског наслеђа, Срби и Руси прилично разликовали по нивоу војничког професионализма, писмености и постојања односно непостојања демократских традиција и искустава.

У чланку смо указали на поједине радове настале у Краљевини Југославији о питању учешћа руских трупа у борбама на Солунском фронту. Они показују да је постојало живо интересовање међуратне војне јавности у Југославији за ту тему и захвалност српске војске својим руским саборцима за све напоре које су учинили бојећи се раме уз раме са Србима на Солунском фронту. Ти радови садрже и понеке детаље који могу послужити као допуна већ постојећих монографија и дисертација на руском језику о учешћу руских трупа у борбама на овом фронту. На основу до сада некоришћене српске архивске грађе која се односи на постојећа сазнања можемо закључити да је идеја о доласку руских трупа на Солунски фронт потекла од српске стране и да је српска аргументација одиграла одлучујућу улогу и код Француза и код Руса у прилог овој идеји. Останак руских трупа на Македонском фронту био је од животне важности за српске интересе, о чему сведоче реакције српских војних власти на идеју о повратку руских трупа у Русију и доласка Српске добровољачке дивизије из Русије на тај фронт. Степен дезорганизације код руских трупа изазван мерама револуционарне владе и Брест-литовским миром био је ипак толики да је на крају и сама српска врховна команда, и поред горуће потребе за људством, одустала од пријема руских војника и официра у своје редове бојећи се њиховог негативног утицаја на морал српских трупа. Лично искуство појединаца указује на то да су се, и поред блискости, Срби и Руси међусобно прилично разликовали пре свега захваљујући тековинама друштвеног развоја земаља из којих су долазили.

44 ВА, П-3, к. 146, ф. 8, р. б. 8/123, Пешадијски капетан I класе Богосав Ж. Крстић – Врховној команди, за Оперативно одељење, Пов. Бр. 165 од 1/14. 4. 1918. год., Воден.

Извори и литература

Необјављени извори

- Војни архив: Пописник 3 – Оперативна архива српске Врховне команде 1914–1920; Досијеи персоналних података официра и војних чиновника војске Краљевине Југославије.

Објављени извори

- *Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца 1914–1918*, том XVI. Београд: Министарство војске и морнарице, 1929.
- *Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца 1914–1918*, том XVII. Београд: Министарство војске и морнарице, 1929.
- *Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца 1914–1918*. том XVIII. Београд: Министарство војске и морнарице, 1930.
- *Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца 1914–1918*, том XIX, Београд: Министарство војске и морнарице, 1930.
- *Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца 1914–1918*, том XX. Београд: Министарство војске и морнарице, 1931.
- *Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца 1914–1918*, том XXI. Београд: Министарство војске и морнарице, 1931.
- *Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца 1914–1918*, том XXII. Београд: Министарство војске и морнарице, 1932.
- *Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца 1914–1918*, том XXIII. Београд: Министарство војске и морнарице, 1933.
- *Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца 1914–1918*, том XXIV. Београд: Министарство војске и морнарице, 1933.
- *Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца 1914–1918*, том XXV. Београд: Министарство војске и морнарице, 1934.

Литература

- Алимпић, Миливоје. *Солунски фронт*. Београд: Војно дело, 1967.
- Болтаевский, Андрей А. „Русские войска на салоникском фронте 1916–1918 гг“. Дисертација кандидата исторических наук, Московский государственный педагогический университет, 2009.
- Даниловъ, Юрий Н. *Русские отряды на французскомъ и македонскомъ фронтахъ 1916–1918 г.г.* Парижъ: Изданіе Союза офицеровъ участниковъ войны на французскомъ фронтѣ, 1933.
- Денда, Далибор. „Официрски кор Војске Краљевине Србије у Првом светском рату“. *Војноисторијски гласник* 2/2016, 31–48.
- Дрејлинг, Роман и Војислав У. Илић. „Учешће руских трупа на Солунском фронту“. *Ратник* III/1930, 52–66;
- Дрејлинг, Роман и Војислав У. Илић. „Учешће руских трупа на Солунском фронту“. *Ратник* IV/1930, 32–40.
- Ivetić, Velimir. „Struktura brojnog stanja srpske vojske na Solunskom frontu 1916–1918. godine“. *Vojnistorijski glasnik* 3/1998, 122–130.
- Илић, Војислав У. „Учешће 2. самосталне руске дивизије на Солунском фронту 1917.–18. године“. *Ратник* II–III/1931, 85–89.
- Корсун, Николай Г. *Балканский фронт мировой войны 1914–1918*. Москва: Гос. воен. изд-во Наркомата обороны Союза ССР, 1939.
- Милићевић, Милић, Ј. „Регрутни састав Војске Србије 1883–1912. Систем позива и неки његови друштвени аспекти“. *Војноисторијски гласник* 1/2016, 9–25.
- Mitrović, Dragomir. „Revolucija u Rusiji i ruske trupe na Solunskom frontu“. *Историјски гласник* 3–4/1957, 17–24.
- Павлов, Андрей Ю. „Русская одиссея“ эпохи Первой мировой. *Русские экспедиционные силы во Франции и на Балканах*. Москва: Вече, Санкт Петербург: Русская христианская гуманитарная академия, 2011.
- Писарев, Юрий А. „Русские войска на Салоникском фронте в 1916–1918 гг“. *Исторические записки*, Т. 79/1966, 109–139.

Dalibor Denda
Strategic Research Institute

Serbian Army and Russian Troops on Macedonian Front – Historiography and Reality

Summary: The author presents several unknown articles from the military press of the Kingdom of Yugoslavia referring to the activities of Russian troops on the Macedonian front during the period 1916–1918. These works also testify about great interest of Yugoslav officers regarding the issue and gratefulness of the Serbian Army members to its Russian comrades who fought together with them on Macedonian front. The articles include some details which could be used as an addition to the existing monographs and dissertations in the Russian language regarding the issue. On the basis of unused records from the Serbian military archives, the author concludes that the idea of sending the Russian troops to the Macedonian front was born within Serbian Supreme Command as the part of a broader perspective of sending Russian troops to act on Western Front. Serbian argumentation also played crucial role in helping the French presume the Russians to make positive decision regarding the Thessalonica issue. Serbian records also show that the stay of Russian troops on Macedonian front was essential from Serbian perspective. That was the reason why Serbs tried to stop their return to Russia after the arrival of Serbian volunteer division from Russia to Macedonian front. However, the level of disorganization of Russian troops caused by the measures of Russian revolutionary government and the Brest-Litovsk peace treaty influenced the turnover of the position of the Serbian Supreme Command regarding the issue, although there was a great need among the Serbs for the combatants. Serbian Supreme Command decided not to allow the Russian Officers and Soldiers to join its units, because of fear of potentially bad influence on the moral and obedience of Serbian troops on Macedonian front. Serbian experience regarding the Russians gained from the direct contact and joint combat actions on Macedonian front shows that, although they shared the same civilization values, Serbian and Russian soldiers were very different regarding their military skills, obedience and view of life, mostly due to different experiences of social, institutional and political developments in both countries.

Key words: Serbia, Army, Russian troops, Macedonian front, Historiography